

ZBORNİK KASTAVŠTINE, KNJIGA XXI.

Grad Kastav, Kastav, 2017.

Nakon višegodišnje stanke u objavljivanju, 2017. godine tiskan je poseban broj, 21. svezak *Zbornika Kastavštine* koji je u cijelosti posvećen 150. godišnjici osnutka kastavske *Čitalnice*, prve hrvatske čitaonice u Istri. Zbornik je uredila dr. sc. Maja Polić, znanstvena suradnica Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci. Radi se o radovima sa znanstvenoga skupa organiziranog u povodu te visoke i veoma važne obljetnice. Skup je bio održan u Kastvu 27. i 28. listopada 2016. u organizaciji Grada Kastva i Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci. Zbornik se sastoji od 19 radova i dva posebna priloga, a na njemu je radilo dvadesetak autora, znanstvenika iz Hrvatske i inozemstva.

Nakon *Predgovora* (str. 9-10) glavne urednice u kojem ona naglašava važnost osnivanja takve ustanove za Pokrajinu Istru s Kvarnerskim otocima, pa čak i šire, te daje osvrt na sadržaj *Zbornika*, slijedi pregledni rad akademika Petra Strčića i dr. sc. Maje Polić, *Čitaonički pokret u Liburnijskoj Istri* (str. 13-36). U tom radu autori naglašavaju veoma važnu ulogu čitaonica i čitaoničkog pokreta u liburnijskoj Istri za nacionalni opstanak Hrvata u tome kraju. Riječ je ne samo o nizu djelatnosti iz područja kulture i prosvjete, već i o djelatnostima vezanim uz politički, a napose nacionalni segment javnog djelovanja.

Ista nam autorica, dr. sc. Maja Polić, donosi drugi rad u nizu *Čitalnica u Kastvu – prva hrvatska čitaonica Pokrajine Istre s Kvarnerskim otocima* (str. 39-61). Autorica jasno ističe kako je upravo Kastav tijekom 19. stoljeća postao središtem i liderom hrvatskoga narodnog preporoda ne samo liburnijskoga kraja već i cijele Istre i Kvarnerskih otoka te naglašava kako je čitaonica u Kastvu prva takva udruga Pokrajine Istre s Kvarnerskim otocima te da je upravo ona svojim primjerom djelovanja poslužila nizu čitaonica s navedenog prostora koje su osnivane u daljnjemu razdoblju, sve do početka Prvoga svjetskoga rata.

Poljski povjesničar prof. dr. sc. Antoni Cetnarowicz donosi rad pod naslovom *Kastavština u narodnom preporodu u Istri – usponi, sumnje i oklijevanja* (str. 65-75). Autor u njemu naglašava kako je upravo Kastavština nesumnjivo zaslužila naziv kolijevke narodnog preporoda u Istri te kako je upravo tamo proces

buđenja nacionalne svijesti napredovao najbrže, ali i ističe kako u tom dugom procesu buđenja nacionalne svijesti nije nedostajalo i trenutaka koji svjedoče o sumnjama i povremenim oklijevanjima.

Doc. dr. sc. Marko Medved autor je priloga *Crkvene prilike u Kastvu u vrijeme osnutka čitaonice* (str. 77-93). Rad donosi osnovna obilježja života i društvenog položaja Katoličke crkve u Kastavštini u godinama osnutka čitaonice. Ističe kako je velik doprinos katoličkog svećenstva u hrvatskom narodnom preporodu u Istri te ukazuje kako su upravo katolički svećenici angažirani oko rada čitaonice i manje poznate Liburnijske knjižnice, osnovane godinu dana nakon čitaonice u Kastvu.

Slijedi vrlo opsežan rad dr. sc. Brune Dobrića – *Hrvatske čitaonice u Istri (1866.-1918.), s naglaskom na pulsku Čitaonicu* (str. 95-135). Rad je nastao na temelju istraživanja dokumentacije o hrvatskim čitaonicama u Istri koja se nalazi u državnim arhivima u Trstu i Pazinu te člancima o čitaonicama u Istri objavljenim u listu *Naša sloga, Pučki prijatelj* i dr., ali i na temelju dosad objavljene literature. U radu su hrvatske čitaonice prikazane u kontekstu osnivanja i djelovanja društava u tom dijelu Monarhije. Na kraju rada nalazi se bogat bibliografski popis.

Doc. dr. sc. Vanni D' Alessio donosi rad pod naslovom *Istra kao granični prostor u procesu nacionalne akulturacije za vrijeme Austrije: pitanje identifikacije i uloga čitaonica i sale di lettura* (str. 137-150). Autor ističe kako su hrvatske, slovenske i talijanske čitaonice i druga društva u urbanim i seoskim sredinama na kraju 19. i na početku 20. stoljeća imale važnu socijalizacijsku, ali i pedagošku ulogu. Raspravlja i o pitanju nacionalne integracije istarskog stanovništva u regionalnom kontekstu Austrijskog Primorja kao „graničnog jezičnog područja“ te o ulozi kulturnih društava u promicanju „urbanog“ stila života i rasonode.

Rad mr. sc. Brede Zalašček *Kastavska čitalnica – ognjišće političnoga in kulturnega delovanja na istrskem poluotoku* (str. 151-167) vrijedan je prilog na slovenskome jeziku, nastao na osnovi arhivske građe i tiskovnih izvora te prikazuje političko i kulturno djelovanje na Istarskom poluotoku tijekom druge polovice 19. stoljeća. Autorica u prvi plan postavlja Istarski sabor i nastojanje prvih slovensko-hrvatskih poslanika da dosegnu jezičnu ravnopravnost s Talijanima. Govori i o nastanku *Čitalnice* i tabora u Kastvu. Zaključuje kako su ti procesi bili ključni za daljnje širenje nacionalne borbe u Istri.

Slijedi rad mladog povjesničara Marka Badurine *Gradivo Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskoga primorja u Rijeci o kastavskoj čitaonici* (str. 169-174). On donosi pregled muzejske zbirke *Kastavštine* koja djeluje kao dislocirana zbirka Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskoga primorja, a koja u svojem fundusu čuva

nekoliko predmeta važnih za osnivanje i rad *Čitalnice* u Kastvu. Njegovo je istraživanje rezultiralo postavljanjem i izložbe *150 godina osnutka kastavske Čitalnice*.

Dr. sc. i dr. h. c. Agneza Szabo za ovaj je obljetnički zbornik dala čak dva priloga. Tako u prvom radu piše *O djelovanju Bratovštine hrvatskih ljudi u Istri sa sjedištem u Kastvu za vrijeme njezina utemeljenja i prvoga predsjednika Vjekoslava Vlaha (1874.-1883.)* (str. 175-195). Taj prikaz autorica temelji, kako sama ističe, uz znatnije dopune, na već ranije objavljenom radu, također u *Zborniku Kastavštine* 2001. godine. Autorica u radu donosi i tri vrijedna priloga. Prvi se odnosi na popis povjerenika Bratovštine hrvatskih ljudi u Istri za 1879. godinu, drugi na Proglas hrvatskom narodu i svakom prijatelju napredka, a treći prikazuje Pravila Društva Bratovštine hrvatskih ljudi u Istri.

Dr. sc. Barbara Riman u radu *Tabor u Kastavštini 1871. godine kroz prizmu napisa u slovenskom tisku* (str. 195-213) analizira događaje vezane za djelovanje prvoga hrvatskog tabora u Kastvu kroz pregled periodičke građe, tekstova objavljenih u tadašnjim slovenskim novinama. Autorica zaključuje kako je u slovenskim tiskovinama toga vremena pronađeno tek nekoliko tekstova koji prate događaje vezane za organizaciju i provedbu Tabora u Kastvu, stoga nije moguće tvrditi da su događaje oko organizacije i održavanja tiskovine pratile redovito i kontinuirano. Također navodi kako su tekstovi pisani afirmativno, dajući punu podršku nastojanjima narodnih preporoditelja da što uspješnije pripreme Tabor u Kastvu.

Slovenski povjesničar Salvator Žitko autor je članka *Vloga in pomen Franja Ravnika v čitalniškem gibanju in njegov doprinos k narodni prebuji istrskih Slovencev in Hrvatov v 60. letih 19. stoletja* (str. 215-224). Prilog je to na slovenskome jeziku, u kojem autor naglašava velike zasluge i doprinos koji su dali istarski Slovenci u borbi za očuvanje hrvatskog i slovenskog jezika u vrijeme narodnog preporoda u Istri. Posebno ističe važnu ulogu preporoditelja, slovenskog svećenika Franje Ravnika, koji je kratko vrijeme djelovao i u Kastavštini.

Slijedi drugi rad dr. sc. i dr. h. c. Agneze Szabo, *Matija Jurinac iz Kastva – političar i dobrotvor* (str. 225-238). Autorica donosi pregled života i rada jednog od brojnih zaslužnih hrvatskih velikana Kastva i njegove okolice te ističe kako taj prilog smatra i poticajem za daljnja istraživanja s obzirom na okolnost da je župnik i kanonik Matija Jurinac bio i višegodišnji zastupnik hrvatskoga naroda u Istri, a osim u nešto starijoj literaturi, ne spominje se ni u starijim hrvatskim enciklopedijama i leksikonima, ni u *Istarskome leksikonu*, osim u novije vrijeme u *Hrvatskom biografskom leksikonu*.

Prof. dr. sc. Silvana Vranić autorica je priloga *Kastavska čakavština u tekstu Naš stari grad Josipa Jurinčića* (str. 241-248). Istraživanje je za taj članak provedeno u okviru potpore *Prilozi za istraživanje čakavskih dijalekata na području zapadne Hrvatske* (voditeljice Silvine Vranić) što je financira Sveučilište u Rijeci. U radu autorica analizira jezik teksta *Naš stari grad* iz 1987. godine Kastavca Josipa Jurinčića te ističe kako se njegove jezične osobitosti analiziraju prema kriterijima kojima se određuje pripadnost pojedinoga čakavskoga punkta sjeverozapadnomu kompleksu, čakavskomu ekavskomu dijalektu i njegovu sjeveroistočnom istarskom poddijalektu, kao i u odnosu na posebnosti sustava mjesnoga govora Kastva. U zaključku ističe kako se autor navedenog teksta Josip Jurinčić, prema fonološkim i morfološkim značajkama, potvrđuje kao autohtoni govornik kastavskoga govora.

Dr. sc. Sanja Holjevac pak u svojem radu *Hrvatski jezik u Spomenici dvadesetpetogodišnjice Hrvatske čitaonice u Kastvu (1892.)* (str. 249-262) identificira i analizira tekst *Spomenice* na nekoliko razina. Ističe kako je *Spomenica* vrijedan izvor za historiografska istraživanja prve hrvatske čitaonice, ali i uopće povijesti Kastavštine toga vremena. Osim toga vrijedna je i kao izvor za filološka istraživanja, posebice, kako autorica ističe, u kontekstu hrvatske književnojezične povijesti i standardizacijskih procesa tijekom druge polovice 19. stoljeća. Na kraju rada nalazi se vrijedan bibliografski popis.

Ravnatelj Muzeja Grada Rijeke, mr. sc. Ervin Dubrović donosi pregledni članak o životu i djelu Milana Marjanovića – *Milan Marjanović – od širokoga svijeta do najužega zavičaja* (str. 263-273) – kako autor navodi, zasigurno jednoga od najuspješnijih i najprodornijih Kastavaca, a koji je izvan usko specijaliziranih krugova danas gotovo postao zaboravljen.

Prof. dr. sc. Ildikó Szondi pod naslovom *Mađari i Židovi u višenacionalnoj Rijeci na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće* (str. 275-292) dotiče vrlo vrijednu i zanimljivu temu. Zapravo je to demografska studija u kojoj autorica donosi pregled prilika u Rijeci u vrijeme mađarske uprave s naglaskom na popis stanovništva iz 1891. te uvođenje mađarskog jezika u nastavu. Prije zaključka donosi podatke o demografskim prilikama u gradu Rijeci za period 1910. – 1918. godine. Rad prate i slikovni prilozi (zemljovid, fotografija), a posebno su brojni i vrijedni statistički grafikoni.

Rad prof. dr. sc. Ladislava Heke – *Rijeka i riječko pitanje u ugarskoj povijesti* (str. 293-321) opsežna je studija koja daje pregled javnopravnog statusa Rijeke od druge polovice 18. do kraja 19. stoljeća, ali govori i o Rijeci u mađarskoj svijesti. Autor se osvrće na ulogu riječkih Mađara i njihov društveni život tijekom 19.

stoljeća s posebnim naglaskom na riječke novine tiskane na mađarskom jeziku. Slijedi i poglavlje o nastavi na mađarskom jeziku te o objavljenim mađarskim monografijama o Rijeci. Zasebno poglavlje autor donosi i o Kastvu u mađarskoj povijesti.

Slijedi vrlo vrijedan rad povjesničara Ivana Jeličića – *Ekonomsko-socijalna struktura promicateljskog odbora riječkog Književnog kruga (Circolo letterario)* (str. 323-341). U njemu autor pobliže analizira ekonomsko-socijalnu strukturu še-snaestorice članova promicateljskog odbora riječkoga Književnog kruga (*Circolo letterario*) te navodi kako historiografija smatra društvo jednim od začetnika iredentističkog pokreta u gradu. No on zaključuje kako iredentističko talijanstvo nije glavni povezujući element za promicatelje *Circola* te u ovom radu donosi nekoliko podataka koji idu u prilog tezi da Književni krug nije nastao kao iredentističko društvo. Tako ukazuje na važnost njihove socijalne strukture te generacijske razlike te riječke elite iznoseći u nastavku podatke koji idu u prilog tezi kako je kronologija i dublje istraživanje djelatnosti društva zaista krajnje potrebno od pukog etiketiranja društva kao iredentističkog, kako sam autor navodi. Nakraju zaključuje kako ekonomsko-socijalna struktura promicateljskog odbora riječkog Književnog kruga ne nastaje kao iredentističko društvo već kako je ono izraz dominantne ideologije među riječkom elitom (autonomaštvom) te naglašava kako aktere i sam Književni krug treba sagledavati u kontekstu izgradnje riječkog specifičnog političkog i nacionalnog entiteta unutar Monarhije.

Nakraju se nalazi rad Tihane Stepinac Fabijanić – *Igrokazi u funkciji prezentacije i očuvanja tradicijske baštine* (str. 343-353). Autorica u prilogu želi istaknuti pokušaje u izvođenju igrokaza, igranih prikaza koji su nastajali tijekom zadnjih desetljeća i bili predstavljeni u Omišlju na otoku Krku, a sada se nastoje u različitim oblicima proširiti i na Kvarner, posebno na Kastav, u svrhu očuvanja lokane tradicijske baštine.

U zasebnom poglavlju *Posebni prilozi*, uredništvo donosi i dva prikaza događanja vezana uz bogati program koji se održavao u okviru obilježavanja 150 godina od osnutka kastavske *Čitalnice*.

Prvi je prilog dr. sc. Cecilije Jurčić Katunar i dr. sc. Danijele Marot Kiš, *Dijalekt i identitet* (str. 357-364). Autorice donose prikaz inovativnoga, kreativnoga i hvalevrijednoga projekta, manifestacije *Ča čitalnica*, čija je nakana bila popularizacija, oživljavanje i očuvanje čakavštine. Riječ je o natjecanju u interpretativnom čitanju proznih tekstova na čakavskom narječju.

Slijedi osvrt Veljke Spinčić Rajko *U znaku velikog jubileja – priredbe povodom 150. obljetnice osnutka kastavske Čitalnice* (str. 365-382). Autorica ističe kako su proslavi

toga velikoga jubileja bile posvećene brojne priredbe, izložbe i susreti te kako su manifestacije trajale punih godinu dana. U prikazu navodi kako su započele već u okviru programa proslave Dana Grada Kastva 2016. godine, preko središnjeg događaja, spomenutoga znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem u listopadu iste godine, zatim otkrivanjem spomen-ploče na kastavskom Kaštelu i da su, konačno, zaključene predstavljanjem tog, 21. izdanja *Zbornika Kastavštine* 2017. godine.

Ovo posebno izdanje *Zbornika Kastavštine* djelo je znanstvenog karaktera i za sigurno će pridonijeti boljem poznavanju osnutka i djelovanja prve hrvatske čitaonice u Kastvu te uopće čitaoničkog pokreta *Kastavštine*, ali i šire Istre u vrijeme narodnoga preporoda jer je upravo ona dala upečatljiv doprinos daljnjim preporodnim pothvatima. Uz bogat fotografski materijal *Zbornika* valja istaknuti kako članci imaju i sažetke na engleskom jeziku. Opsežna bibliografija pojedinih radova i mnoštvo arhivskih podataka bit će u središtu interesa znanstvene, ali i šire javnosti jer se upravo u njima razmatraju i otkrivaju u velikoj mjeri dosad nepoznati podaci te dodatno rasvjetljuju važan segment hrvatske nacionalne povijesti – hrvatski narodni preporod i čitaonički pokret u zapadnoj Hrvatskoj.

Andrea Roknić Bežanić